

ПОЛІТИКО-ПАРТІЙНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ УГОРСЬКОЇ ЕТНІЧНОЇ ГРОМАДИ ЗАКАРПАТТЯ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ МІСЦЕВИХ ВИБОРІВ 2020 РОКУ

THE POLITICAL PARTY REPRESENTATION OF THE HUNGARIAN ETHNIC COMMUNITY IN TRANS-CARPATHTHIA ACCORDING TO THE RESULTS OF LOCAL ELECTIONS 2020

Зан М.П.,

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри політології і державного управління
Ужгородського національного університету*

У статті проаналізовано актуальну проблематику політико-партійної репрезентації угорської етнічної громади в органах місцевого самоврядування в контексті електорального циклу 2020 року. Відзначено, що загалом за результатами виборів до органів місцевого самоврядування «КМКС» Партія угорців України делегувала 130 своїх представників, а Демократична партія угорців України – 23 депутати. Автор розмежовує представництво угорської етнічної громади (етнічне представництво) загалом від політичного представництва названих партій. Значна частина угорськомовних кандидатів на рівні сільських громад балотувалися як самовисуванці.

Констатовано, що до Закарпатської обласної ради за список «КМКС» Партії угорців України проголосували 39 049 виборців, що порівняно з 2015 роком є меншим на майже 2,5 тис. (41 517 чол.). Поряд із цим у відсотковому відношенні цей показник збільшився із 9,5% до 11,5%. Водночас представництво 8-ми депутатів в обласній раді (12,5%) залишилося стабільним і віддзеркалює репрезентацію угорців в етнонаціональній структурі Закарпатської області. Електоральні успіхи «КМКС» Партії угорців України тлі депопуляції, масової трудової еміграції та невисокої якості виборців варто пов'язувати з політикою «м'якої сили» з боку Угорщини, розширенням політичної реклами в україномовному інформаційному просторі Закарпаття. У результаті адміністративної реформи, що призвела до укрупнення районів, де компактно проживає угорська етнічна громада, представники угорського політикуму мають у процентному відношенні значно урізане представництво, ніж за результатами виборів 2015 року. Утратою для угорського політикуму Закарпаття є відсутність політико-партійного представництва в міських радах Ужгорода та Хуста.

На рівні селищних рад найбільш успішним є результат у Вилоцькій територіальній громаді, де обидві партії угорців представляють більшість (57,69%). Водночас в інших селищних радах політико-партійне представництво угорців є незначним. Водночас відсутність політико-партійної репрезентації компенсується представництвом депутатів-етнофорів угорської ідентичності, яке на рівні громади узгоджується з корпоративними інтересами. Також відносно меншим є представництво угорських політичних сил на рівні сільських рад. Політико-партійна більшість «КМКС» Партії угорців України представлена в Пийтерфолвівській (65,38%) і Сюртівській (54,55%) сільських радах, які й стали об'єктом антиугорської інформаційної кампанії в листопаді та грудні 2020 року. Своєрідним є домінування угорського етнічного представництва в складі Великобийганської сільської ради. Значним є представництво «КМКС» Партії угорців України у Великодобронській сільській раді (36,84%). Оптимальним із точки зору біетнічного (українсько-угорського) складу об'єднаних територіальних громад Мукачівщини й Ужгородщини є представництво «КМКС» Партії угорців України на рівні Горондівської (13,64%), Великолучківської (11,54%) і Холмківської (11,54%) сільських рад.

Робиться висновок, що негатив у міждержавних відносинах України й Угорщини відобразився на виборчій кампанії 2020 року. Дії правоохоронних органів і провокації в інформаційному середовищі спричинили негативний імідж угорському політикуму Закарпаття. Відтак на цьому етапі вже фактично «перезрілою» є нагальність вироблення чітких нормативно-правових стандартів політичного представництва етнічних громад у поліетнічних регіонах України, зокрема в Закарпатській області, де угорська етнічна громада є корінною, автохтонною етнічною групою.

Ключові слова: угорці Закарпаття, «КМКС» Партія угорців України, Демократична партія угорців України, Закарпатська обласна рада, районна рада, міська рада, селищна рада, сільська рада, місцеві вибори.

The article analyzes the current issues of political party representation of the Hungarian ethnic community in local governments in the context of election cycle 2020. It is noted, that according to the results of local self-government elections the «KMKSZ» Party of Hungarians in Ukraine has delegated 130 of representatives and the Democratic Party of Hungarians in Ukraine – 23 of deputies as well. The author distinguishes the representation of Hungarian ethnic community (ethnic representation) in general from the political representation of these parties. Besides of the Hungarian parties many Hungarian-speaking candidates at the rural level as self-nominated candidates were running.

It was stated that 39 049 of voters have casted their votes for the «KMKSZ» Party of Hungarians in Ukraine list (the Zakarpattia Oblast Regional Council), which is almost 2 500 less than in 2015 (41 517 of voters). At the same time, in percentage terms, this indicator increased from 9.5% to 11.5%. On the other hand the representation of 8 deputies in the Regional council (12.5%) stable remained and corresponds the representation of the Hungarians in ethno-national structure of Transcarpathian region.

The electoral success of «KMKSZ» Party of Hungarians in Ukraine against the background of depopulation, mass labor emigration and low voter turnout should be associated with the policy of the Hungarian state «soft power» policy, the expansion of political advertising in the Ukrainian-language information space of Transcarpathia. As a result of the administrative reform, which has led to the consolidation of areas where the Hungarian ethnic community lives compactly, Hungarian politicians have a significantly lower percentage of representation than in the 2015 elections. The loss for the Hungarian politicum of Transcarpathia also is the lack of their political party representation in the Uzhhorod and Khust City Councils.

At the level of village councils, the most successful result is in the Vylok/Tiszaújlak territorial community, where both parties of Hungarians represent the majority (57.69%). At the same time, in other village councils, the political party representation of Hungarians is insignificant. The lack of political party representation is compensated by the representation of ethnophore deputies with Hungarian identity, which at the community level is consistent with corporate interests. The representation of Hungarian political forces at the level of Village Councils is also relatively smaller.

The political party majority of the «KMKSZ» Party of Hungarians in Ukraine is represented in the Pyjterfolvo/Tiszapéterfalva (65.38%) and Szjúrte/Szúrte (54.55%) Village Councils, which became the object of the anti-Hungarian information campaign in November and December 2020. The Hungarian ethnic dominance in the Velyka Byjgan/Nagybégány Village Council has its own feature. The representation of the «KMKSZ» Party of Hungarians in Ukraine in the Velyka Dobron/Nagydobrony Village Council is significant (36.84%). From the point of view of the bi-ethnic (Ukrainian-Hungarian) composition of the amalgamated territorial communities of Mukachevo and Uzhhorod regions, the representation of «KMKSZ» Party of Hungarians in Ukraine at the level of Goronda/Gorond (13.64%), Velyky Luchky/NagyLucska (11.54%) and Kholmok/Kincseshomok (11.54%) Village Councils is optimal.

It is concluded that negatives in the interstate relations between Ukraine and Hungary was reflected on the election campaign 2020. The actions of law enforcement agencies and provocations in the information space a negative image of the Hungarian politicians of Transcarpathia were caused. Thus, at this stage the urgency of developing clear legal standards for the political representation of ethnic communities in polyethnic regions of Ukraine, in particular in the Transcarpathian region, where the Hungarian ethnic community is an indigenous ethnic group, is actually «delayed».

Key words: Hungarians of Transcarpathia, «KMKSZ» Party of Hungarians in Ukraine, Democratic Party of Hungarians in Ukraine, Zakarpattia Oblast Regional Council, District Council, City Council, Urban-type settlement Council, Village Council, local elections.

Постановка проблеми. За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року, угорська етнічна громада України становила 156 566 чол. (0,3%), із яких 151 516 чол. (майже 97%) представляли компактні ареали проживання в низинних районах Закарпатської області, поблизу державного кордону з Угорщиною. З місцевих виборів 2006 року угорська громада значною мірою орієнтована на голосування за етнополітичних лідерів, які репрезентують «КМКС» Партію угорців України (далі – «КМКС» ПУУ) та Демократичну партію угорців України (далі – ДПУУ). Вони представлені на всіх рівнях місцевої влади регіону, таких як Закарпатська обласна Рада, низка районних, міських, селищних і сільських рад.

Зауважимо, що вже напередодні електоральної кампанії, 27 серпня 2020 року, на рівні керівництва «КМКС» ПУУ було прийнято рішення відійти від формування спільного списку кандидатів із представників двох фактично регіональних партій угорської громади, як це було під час виборів 2015 року. З метою «здобуття якомога більшої кількості депутатських місць там, де обидві угорські партії мають шанс пройти, вони повинні йти на вибори паралельно, щоб збільшити кількість голосів, відтак співпрацювати мають майбутні депутатські фракції» [1]. Водночас керівництво «КМКС» ПУУ також констатувало, що в тих територіальних громадах, «де частка угорців невелика,

варто створити спільний список, щоб мати можливість досягнути 5-відсоткового порога» [1]. Утім у перспективі цього так і не було зроблено.

У відповідь ДПУУ в особі її очільника Ласло Зубанича прикро відреагувала на подібну перспективу, згадуючи про результати успішної співпраці під час попередніх місцевих виборів [2]. На засіданні керівництва ДПУУ 29 серпня було вирішено сформувавши партійні списки лише до Берегівської та Ужгородської районних рад, кандидатів від партії до Ужгородської, Чопської, Берегівської, Тячівської, Вилоцької та Пийтерфолвівської територіальних громад. Ласло Зубанич зауважив, зокрема, і про пропозиції співпраці від 3 політичних партій, що надійшли до ДПУУ. Згодом відповідний меморандум про співпрацю ДПУУ уклала саме з партією влади «Слуга народу», що ще більше поглибило ідейні розбіжності з «КМКС» ПУУ. Також вирішено не формувати списку партії до Закарпатської обласної ради, оскільки більші шанси має «КМКС» ПУУ, натомість зосередитися на роботі в районах та об'єднаних територіальних громадах регіону [2].

«КМКС» ПУУ сформувала власні списки кандидатів у депутати до Закарпатської обласної ради; Ужгородської, Берегівської, Мукачівської та Хустської районних рад; Ужгородської, Берегівської, Мукачівської, Хустської, Чопської, Виноградівської та Тячівської міських рад;

Батівської, Вилоцької, Королівської, Вишківської та Солотвинської селищних рад; Холмківської, Баранинської, Сюртівської, Великодобронської, Косонської, Великоберезької, Великолучківської та Пийтерфолвівської сільських рад; кандидатів від партії на посади голів об'єднаних територіальних громад, де компактно представлене угорськомовне населення.

Серед кандидатів у депутати місцевих рад від «КМКС» ПУУ велику частку становили працівники закладів освіти й культури, підприємці, представники влади в органах місцевого самоврядування, журналісти тощо. Соціальна база кандидатів у депутати місцевих рад від ДПУУ дещо подібна, за винятком представників місцевої влади. В основному це також освітяни, науковці, працівники освіти й культури, спорту, приватні підприємці, юристи [3].

Варто відзначити, що серед кандидатів від двох партій були присутні репрезентанти неугорської етнічності, в основному українці. Цим самим коло електоральних симпатиків «КМКС» ПУУ й ДПУУ дещо розширилося. Наприклад, до Ужгородської районної та міської рад були висунуті кандидатури 3 представників україномовного видання «Карпатський об'єктив»: головного редактора Олега Сембера, випускового редактора Руслана Фатули та розповсюджувачку видання Вікторію Мавроматі. До списків кандидатів у депутати до Ужгородської міської ради в територіальному виборчому окрузі (далі – ТВО) № 4 був також включений журналіст цього видання, старший викладач факультету історії та міжнародних відносин УжНУ Юрій Копинець [4; 5]. Водночас прохідні місця в списках були фактично «запатентовані» за партійними функціонерами з досвідом, які, зрештою, і пройшли до місцевих рад за результатами голосування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відзначимо, що участь «КМКС» ПУУ та ДПУУ, як й інших акторів електоральної кампанії 2020 року на регіональному рівні, тільки починає ставати предметом наукового аналізу. Отже, за винятком двох статей, поки ця проблематика не представлена в політологічному дискурсі. Ідеться про публікацію Юрія Копинця щодо специфіки організації та проведення місцевих виборів 2020 року в Ужгороді, де автор відносить «КМКС» ПУУ та ДПУУ до «старих» регіональних партійних брендів [6, с. 63]. Дослідник, зокрема, констатує, що серед 37 висуванців до Ужгородської міської ради від «КМКС» ПУУ лише 2 були членами партії, а серед 31 репрезентанта ДПУУ – 6 партійців [6, с. 64–65]. У спільній статті Юрія Остапця та Юрія Копинця лише принагідно констатовано електоральний результат «КМКС» ПУУ на рівні структурного складу Закарпатської обласної ради [7, с. 45, 52]. Таким чином, політико-партійне

представництво угорської етнічної меншини в контексті місцевих виборів 2020 року потребує окремого аналізу й узагальнення, що спробуємо зробити нижче.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою розвідки є висвітлення участі «КМКС» ПУУ та ДПУУ в місцевих виборах 25 жовтня 2020 року. У рамках цієї мети прагнемо до вирішення таких завдань: 1) з'ясувати специфіку передвиборчої агітаційної кампанії названих політичних сил; 2) проаналізувати результати голосування за «КМКС» ПУУ та ДПУУ в розрізі представництва на рівні Закарпатської обласної ради, районних, міських, селищних, сільських рад і голів місцевих рад; 3) окреслити так званий поствиборчий *modus vivendi* для угорського політикуму Закарпаття в контексті нагнітання етнополітичної конфліктності в кінці 2020 року.

Виклад основного матеріалу дослідження. Варто зауважити, що, на відміну від парламентських виборів 2019 року [8, с. 72], *агітаційна кампанія* набула значно більших масштабів передусім з боку «КМКС» ПУУ. Про це, зокрема, свідчить розповсюдження білбордів і спецвипуску інформаційного тижневика Закарпаття «Карпатський об'єктив» у населених пунктах області, де практично немає угорськомовних жителів.

Позицію двох партій у формі політичної реклами висвітлювали, зокрема, обласні газети «РІО» та «Новини Закарпаття». Наприклад, багаторічний редактор газети «РІО» Петро Гойс у статусі кандидата в депутати до Ужгородської міської ради від ДПУУ презентував її слоганом «Партія порядних закарпатців». Він закликав закарпатців не віддавали свої голоси за українські партії, «за якими стоять грошові мішки». Зупинивши свій вибір на суто «закарпатських політичних проектах» («Команда Андрія Балоги», «Рідне Закарпаття», «КМКС» ПУУ та ДПУУ), віддав перевагу саме останній. Аргументом проти «Команда Андрія Балоги» Петро Гойс визначив її виключно родинно-клановий формат, проти «Рідного Закарпаття» – меркантильний інтерес угруповання місцевого олігархату. «КМКС» ПУУ було розкритиковано за її «сумнівне», «іноземне фінансування», а головним аргументом за ДПУУ стало те, що жоден із членів цієї політичної сили «ніколи не був пов'язаний у політичних чи кримінальних скандалах» [9].

Більш активно до політичної реклами були долучені угорськомовна й україномовна версія сайту «Kárpáti Igaz Szó» («Карпатське слово правди»), газета «Карпатський об'єктив», двомовні теле- та You Tube-канали «Tv 21 Ungvár» («21 Ужгород»), його ж версія в соціальній мережі «Facebook». Стосовно останньої, то її «закарпатський сегмент» напередодні 25 жовтня бурхливо наповнювався двомовними сторінками окремих кандидатів як від «КМКС» ПУУ, так і ДПУУ.

Депутати Закарпатської обласної ради від «КМКС» ПУУ [10]

Прізвище, ім'я по батькові, дата народження депутата	Відомості про обраного депутата	Кількість голосів	% від квоти	Виборчий округ
<i>Брензович Василь Іванович (25.04.1964)</i>	Освіта вища. Член «КМКС» ПУУ. Науково-дослідний Інститут ім. Тиводара Легоцького Закарпатського угорського Інституту ім. Ференца Ракоці II, доцент, старший науковий співробітник. Місце проживання: с. Запсонь, Берегівський р-н, Закарпатська обл.			ЄБВО
<i>Пейтер Чаба Алайошович (03.07.1966)</i>	Освіта вища. Безпартійний. «Пейтер Чаба», приватний підприємець. Місце проживання: м. Берегово, Закарпатська обл.	1 675	28,92	ЄБВО
<i>Петей Юдіта Оттовна (31.03.1963)</i>	Освіта вища. Безпартійна. ТзОВ «Карпат-Пак», директор. Місце проживання: с. Фанчиково, Берегівський р-н, Закарпатська обл.	1 777	30,69	1
<i>Орос Ільдико Імрївна (19.03.1960)</i>	Освіта вища. Безпартійна. Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II, президент. Місце проживання: м. Берегово, Закарпатська обл.	2 562	44,24	1
<i>Борто Йосип Йосипович (26.01.1958)</i>	Освіта вища. Член «КМКС» ПУУ. Закарпатська обласна рада, перший заступник голови. Місце проживання: с. Шаланки, Берегівський р-н, Закарпатська обл.	3 126	53,98	1
<i>Біров Єлизавета Іванівна (02.09.1959)</i>	Освіта вища. Безпартійна. Комунальне некомерційне підприємство «Обласна дитяча лікарня», заступник директора. Місце проживання: с. Дерцен, Мукачівський р-н, Закарпатська обл.	206	3,55	ЄБВО
<i>Гулачі Гейза Людвигович (24.02.1957)</i>	Освіта вища. Член «КМКС» ПУУ. Благодійний фонд «КМКС», директор. Місце проживання: м. Мукачево, Закарпатська обл.	564	9,74	ЄБВО
<i>Балог Лівія Іванівна (01.01.1978)</i>	Освіта вища. Член «КМКС» ПУУ. Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II, викладач. Місце проживання: м. Чоп, Ужгородський р-н, Закарпатська обл.	1 429	24,68	5

Необхідно також зазначити, що передвиборча кампанія в провокаційному форматі для «КМКС» ПУУ фактично розпочалася вже навесні, коли низка регіональних інтернет-видань розповсюдила інформацію про фінансові махінації Василя Брендзевича з коштами угорських благодійних фондів. Поширювалися чутки про втрату ним довіри серед угорської громадськості Закарпаття й можливе обрання нового голови політичної партії. Серед кандидатів називалися прізвища заступника голови Закарпатської обласної ради Йосипа Борто та керівника молодіжної структури громадської організації «Товариство угорської культури Закарпаття – КМКС» Іштвана Добші [11].

Незважаючи на це, 19 вересня в м. Берегово Василя Брендзевича знову було обрано головою політичної сили на наступні 3 роки. На цьому ж зібранні лідер «КМКС» ПУУ заявив про підтримку чинного Берегівського міського голови Золтана Баб'яка й депутатів Закарпатської обласної ради Чабу Пейтера та Карла Резеша [12].

Закарпатська обласна рада. За наслідками голосування на місцевих виборах 25 жовтня «КМКС» ПУУ здобула 39 049 голосів виборців, отримавши 8 депутатських мандатів у Закарпатській обласній раді (див. таблицю 1). Керівництво політичної сили висловило власне задоволення від подібного результату, адже «КМКС»

ПУУ посіла четверту сходинку після політичних партій «Слуга народу» (59 845 голосів; 12 депутатів), «Рідне Закарпаття» (58 783 голоси; 11 депутатів) та ВО «Батьківщина» (42 432 голоси; 8 депутатів) [10].

Політичні сили, які, на відміну від «КМКС» ПУУ, проводили досить активну виборчу кампанію, виявилися менш успішними. Зокрема, «Команда Андрія Балоги» отримала 36 583 голоси (7 депутатів). По 6 депутатів делегували «Європейська солідарність» (30 407 голосів), «За майбутнє» (30 214 голосів) та «Опозиційна платформа – За життя» (26 980 голосів) [10].

Районні ради. Як й очікувалося, у новоствореному в результаті адміністративної реформи форматі Берегівського району обидві політичні сили угорців України здобули високий мандат довіри з боку виборців (див. таблицю 2). Отримавши 18 926 голосів, «КМКС» ПУУ стала лідером виборчих перегонів у районі та делегувала до Берегівської районної ради 15 представників, серед яких 4 є членами політичної партії. ДПУУ здобула електоральні симпатії від 2 886 виборців (3 депутатські мандати; з них – 1 член партії). Відтак дві політичні партії угорців репрезентують 42,85% від усього депутатського складу районної ради (42 депутати). Отже, закономірним стало обрання головою представника «КМКС» ПУУ Карла Резеша на Першій сесії Берегівської районної ради 8 грудня. За нього віддали свій голос 31 депутат, а Віталій Любка (перший кандидат до ради від партії «Рідне Закарпаття») отримав лише 8 голосів серед присутніх депутатів [13].

В Ужгородську районну раду «КМКС» ПУУ делегувала 6 депутатів (із них лише 1 є членом партії). Подібно до результатів голосування до Закарпатської обласної ради, партія зайняла 4 сходинку після політичних партій «Слуга народу», «Рідне Закарпаття» та ВО «Батьківщина». Водночас ДПУУ отримала 1 943 голоси й посіла

останню сходинку серед 10-ти політичних сил, не пройшовши до ради (див. табл. 3). Таким чином, «КМКС» ПУУ в Ужгородській районній раді репрезентує близько 15 % депутатського складу [10].

До Мукачівської та Хустської районних рад «КМКС» ПУУ не пройшла, отримавши, відповідно, 3 460 і 2 025 голосів виборців у цих районах [10]. Через найменшу репрезентацію угорців в етнонаціональній структурі Тячівщини й Рахівщини списки до Тячівської та Рахівської районних рад не формувалися.

Міські ради. Попри значну чисельність угорців і симпатиків регіональних партій угорської громади в обласному центрі, «КМКС» ПУУ зайняла лише 9 позицію серед 25 політичних сил у рейтингу виборчих переваг жителів м. Ужгорода (1 430 голосів). ДПУУ опинилася на 20 місці (362 голосів виборців) [10].

На невдалому тлі обласного центру реальним успіхом угорськомовних політиків стали результати голосування в м. Чоп на Ужгородщині. «КМКС» ПУУ тут зайняла 1 місце, отримавши 1 182 голоси виборців (6 мандатів). ДПУУ посіла 3 місце й здобула 443 голоси (3 мандати) мешканців Чопа. Відтак обидві партії репрезентують близько 35% складу Чопської міської ради. Прикметно, що найбільшу кількість голосів отримала тут відома угорськомовна громадська діячка, колишня голова фракції «КМКС» ПУУ в Ужгородській районній раді Лівія Балог (115 голосів/47,71% від квоти), яка також пройшла до Закарпатської обласної ради [10].

Обидві угорськомовні політичні сили прогнозовано стали лідерами виборчих перегонів до Берегівської міської ради. «КМКС» ПУУ здобула 5 134 голоси виборців (13 мандатів), а ДПУУ – 2 799 голосів (8 мандатів). Разом вони репрезентують 61,77% депутатського корпусу м. Берегова. Третю позицію після політичних партій «Рідне

Таблиця 2

Партійна структуризація Берегівської районної ради [10]

№ з/п	Назва політичної партії, місцева організація якої висунула кандидатів у депутати	Кількість голосів, поданих за місцеву організацію політичної партії	Кількість отриманих депутатських мандатів	% від загального складу ради
1	«КМКС» ПУУ	18 926	15	35,71
2	«Рідне Закарпаття»	12 248	10	23,81
3	«Слуга народу»	7 301	7	16,67
4	«Команда Андрія Балоги»	3 361	4	9,52
5	ДПУУ	2 886	3	7,14
6	«За майбутнє»	2 786	3	7,14
7	«Європейська солідарність»	2 587	0	
8	ВО «Батьківщина»	1 968	0	
9	«Опозиційна платформа – За життя»	1 951	0	

Партійна структуризація Ужгородської районної ради [10]

№ з/п	Назва політичної партії, місцева організація якої висунула кандидатів у депутати	Кількість голосів, поданих за місцеву організацію політичної партії	Кількість отриманих депутатських мандатів	% від загального складу ради
1	«Слуга народу»	15 960	8	19,05
2	«Рідне Закарпаття»	12 593	7	16,67
3	ВО «Батьківщина»	11 745	6	14,29
4	«КМКС» ПУУ	11 196	6	14,29
5	«Європейська солідарність»	8 469	5	11,90
6	«За майбутнє»	7 920	4	9,52
7	«Опозиційна платформа – За життя»	5 488	3	7,14
8	«Команда Андрія Балоги»	4 592	3	7,14
9	«Разом сила»	2 742		
10	ДПУУ	1 943		

Таблиця 4

Представництво «КМКС» ПУУ в міських радах Закарпатської області [10]

№ з/п	Назва міської ради	Кількість голосів, поданих за місцеву організацію політичної партії	Кількість отриманих депутатських мандатів	% від загального складу ради
Берегівський район				
1	Берегівська	5 134	13	38,24
2	Виноградівська	1 197	3	8,82
Ужгородський район				
3	Чопська	1 182	6	23,08
Мукачівський район				
4	Мукачівська	1 719	3	7,89
Тячівський район				
5	Тячівська	256	2	7,69

Закарпаття» та «Слуга народу» зайняла «КМКС» ПУУ за результатами голосування до Виноградівської міської ради. Партія здобула 1 197 голосів виноградівців і делегувала 3 представники (8,82%) до депутатського корпусу колишнього районного центру [10].

«КМКС» ПУУ посіла останню, восьму, позицію політичних сил, які пройшли до Мукачівської міської ради. 1 719 голосів мукачівців гарантували представництво 3 угорськомовним представникам серед 38-членного депутатського корпусу м. Мукачева (7,89%). За результатами голосування до Тячівської міської ради «КМКС» ПУУ здобула 256 голосів виборців. Це також остання, шоста, позиція в списку партій, які пройшли до місцевої ради. Відтак серед 26 депутатів 2 (7,69%) представлені цією політичною силою. Незважаючи на партійні амбіції щодо представництва в Хустській міській раді, «КМКС» ПУУ не змогла до неї потрапити (444 голоси виборців) [10].

Селищні ради. Принагідно зауважимо, що представництво угорської етнічної громади загалом варто відмежувати від політико-партійного представництва «КМКС» ПУУ та ДПУУ. Це чітко відображено в результатах голосування по селищних і сільських радах, де частка угорськомовного представництва домінує, тоді як політико-партійна репрезентація, зокрема, «КМКС» ПУУ є незначною. Наприклад, серед 22 обраних депутатів Батівської селищної ради лише 2 (9,09%) – жителі с. Баркасово Єва Бімба (членкиня «КМКС» ПУУ) та Аттіла Сані (безпартійний) – представляють «КМКС» ПУУ. Водночас угорськомовні депутати домінують насамперед серед самовисуванців (12 депутатів; 54,55%). Прикметно, що менше угорськомовних депутатів представлені політичними партіями «Команда Андрія Балоги» (5 чол.; 22,73%) та «Рідне Закарпаття» (3 чол.; 13,64%) [10].

У розрізі політико-партійного представництва на рівні селищних рад найбільшим успіхом

«КМКС» ПУУ є результати виборів до Вилоцької селищної ради, де її представляють 12 депутатів (46,15%). У свою чергу, ДПУУ в цій громаді також репрезентована 3 депутатами (11,54%) [10].

Третю сходинку після партій «Рідне Закарпаття» та ВО «Батьківщина» зайняла «КМКС» ПУУ в партійній структурі Вишківської селищної ради (4 депутати; 15,38%) на Хустщині. Результати голосування до Вишківської селищної ради є прикметними тим, що журналістка Еніка Вароді (телеканал «Tv 21 Ungvár» і газета «Karpatalja») набрала лише 1 голос (0,52% від квоти) і стала депутаткою (! – М. З.) [10].

На цьому тлі представництво «КМКС» ПУУ в Королівській селищній раді на Виноградівщині є незначним (3 депутати; 11,5%). Останнє місце «КМКС» ПУУ посіла також у Солотвинській селищній раді – 2 депутати (7,69%) [10].

Сільські ради. Закономірним та очікуваним за результатами голосування 25 жовтня стала доволі чисельна репрезентація «КМКС» ПУУ в угорськомовних селах новоутвореного Берегівського району. Зокрема, найбільш представницькою стала

Пийтерфолвівська сільська рада, де серед 26 депутатів 17 (65,38%) є висуванцями «КМКС» ПУУ. Поряд із цим 3 депутати (11,54%) репрезентують ДПУУ. Решта 6 депутатів (23,08%) – угорськомовні жителі сіл Велика Паладь, Пийтерфолво, Неветленфолу, Чапа та Чорнотисів – висуванці політичної партії «Рідне Закарпаття» [10].

Унікальним фактом є відсутність жодної політико-партійної репрезентації 21 із 22 депутатів (! – М. З.) Великобийганської сільської ради. Винятком стала лише бухгалтерка із с. Астей Віта Фозекош від партії «Слуга народу». Водночас більшість депутатів цієї сільської ради – угорськомовні жителі різних соціально-професійних груп сіл Велика Бийгань, Мала Бийгань, Астей, Дийда, Гут і Мочола. Подібне стосується також і депутатів-самовисуванців Косонської сільської ради, серед яких представлені угорськомовні жителі сіл Косонь, Запсонь, Рафайново, Шом, Попово та Гетен [10].

Лідером виборчих змагань до Сюртівської сільської ради на Ужгородщині стала «КМКС» ПУУ, яка отримала більшість (54,55%) голосів вибор-

Таблиця 5

Представництво «КМКС» ПУУ в селищних радах Закарпатської області [10]

№ з/п	Назва селищної ради	Кількість голосів, поданих за місцеву організацію політичної партії	Кількість отриманих депутатських мандатів	% від загального складу ради
Берегівський район				
1	Вилоцька	1 757	12	46,15
2	Королівська	371	3	11,54
3	Батівська	198	2	9,09
Хустський район				
4	Вишківська	671	4	15,38
Тячівський район				
5	Солотвинська	275	2	7,69

Таблиця 6

Представництво «КМКС» ПУУ в сільських радах Закарпатської області [10]

№ з/п	Назва сільської ради	Кількість голосів, поданих за місцеву організацію політичної партії	Кількість отриманих депутатських мандатів	% від загального складу ради
Берегівський район				
1	Пийтерфолвівська	3 695	17	65,38
2	Косонська	-	2	9,09
3	Великоберезька	-	2	9,52
Ужгородський район				
4	Сюртівська	-	12	54,55
5	Великодобронська	-	7	36,84
6	Холмківська	580	3	11,54
Мукачівський район				
7	Великолучківська	466	3	11,54
8	Горондівська	-	3	13,64

ців і представлена 12-ма із 22-х депутатів. Друге місце після самовисуванців в Ужгородському районі посіла «КМКС» ПУУ в депутатському складі Великодобронської сільської ради (36,84%; 7 депутатів). Крім цього, 1 депутатом (безпартійна психологиня Єва Раті) репрезентована ДПУУ [10]. Як і в інших селах, самовисуванці є зазвичай угорськомовними мешканцями сіл Велика Добронь, Мала Добронь і Тисаагтелек. Найменшою кількістю депутатів, представників від «КМКС» ПУУ, виступають Косонська та Великоберезька сільські громади, ДПУУ в яких також репрезентована по 1 депутатові [14].

До Холмківської сільської ради «КМКС» ПУУ делегувала 3 представники (членкиня «КМКС» ПУУ, учителька Шишлівської ЗОШ I–III ступенів Андрея Медве, безпартійний підприємець Віктор Копач із с. Шишлівці та безпартійна завідувачка Амбулаторії ЗПСМ с. Тарнівці Єлизавета Буйдошов). ДПУУ набрала всього 72 голоси й не пройшла до сільської ради Холмківської громади [10].

У новоутвореному Мукачівському районі 3 депутати (11,54%) від «КМКС» ПУУ представлені у Великолукчівській сільській раді. Усі вони є мешканцями с. Ракошино, 2 педагоги (членкиня «КМКС» ПУУ Маргарита Товт і безпартійний Бейла Молнар) і безпартійний підприємець Олександр Молнар. Так само 3 представників від «КМКС» ПУУ стали депутатами Горондівської сільської ради. Безпартійні Петро Вереш, Сергій Шпенік і Янош Орос є мешканцями угорськомовного (понад 63% жителів) с. Жнятино [10].

Голови місцевих рад. Прогнозованим переможцем виборчої кампанії на посаду міського голови Берегова став самовисуванець Золтан Баб'як, якого підтримала «КМКС» ПУУ. Він здобув 76,44% (10 088 голосів). Інші кандидати на посади очільників міських громад від «КМКС» ПУУ або ті, які ними підтримувалися, стали аутсайдерами виборчої кампанії. Зокрема, висуванець від «КМКС» ПУУ Іван Кайла зайняв 2 місце (10,7%; 509 голосів) серед 3 кандидатів на посаду голови Тячівської міської громади. В обласному центрі самовисуванець Іштван Цап, також підтримуваний «КМКС» ПУУ, зайняв 8 місце в рейтингу (3,48%; 1 258 голосів) серед 22 кандидатів. Колишній заступник голови Закарпатської обласної державної адміністрації Віктор Мікулін, підтримуваний «КМКС» ПУУ, на виборах міського голови Чопа посів останнє 5 місце, здобувши 225 голосів виборців (4,36%) [10].

Якщо серед 18 голів селищних громад формально представників, які офіційно висунуті «КМКС» ПУУ, то серед 35 голів сільських громад Закарпатської області вирізняється переможець виборчої кампанії на посаду голови Пийтерфолвівської сільської громади на Виноградівщині Йосипа Ороса [10]. Утім, як відзначалося вище

стосовно депутатів місцевих громад загалом, цей показник є скоріше формальним індикатором представництва угорської етнічної спільноти Закарпаття. Об'єктивним фактом є локальні корпоративні інтереси більшості жителів окремих громад, які мають власне угорську ідентичність. Водночас статистика не охоплює цього індикатора, разом із тим навіть на рівні простого емпіричного спостереження, тим більше опитування можна чітко ідентифікувати етнічних угорців, які стали публічними лідерами місцевих громад. Це, зокрема, стосується самовисуванців Степана Ковача (голова Вилоцької селищної громади), Арпада Пушкара (голова Сюртівської сільської громади), Федора Надя (голова Великодобронської сільської громади), Ганни Нодь (голова Великобийганської сільської громади; членкиня «КМКС» ПУУ), Олександра Товта (голова Косонської сільської громади; висуванець від партії «Слуга народу»). Для порівняння, обраний головою Солотвинської селищної громади самовисуванець Василь Йовдій (член партії «Команда Андрія Балоги») є репрезентантом румунської етнічності с. Нижня Апша Тячівського району [10].

Поствиборчий modus vivendi в контексті нагнітання етнополітичної конфліктності. Варто наголосити, що вперше з часів партійної структуризації угорськомовний сегмент закарпатського політикуму «не вписався» у формат коаліції в Закарпатській обласній раді. До цього призвели як дії окремих публічних осіб, так і відверті провокації, які в черговий раз підвищили рівень етнополітичної конфліктності в регіоні. Зокрема, під час візиту на Закарпаття 8–9 жовтня державний секретар Угорщини з питань національної політики Янош Арпад Потапі агітував за «КМКС» ПУУ. У день голосування через соціальну мережу «Facebook» була поширена інформація міністра закордонних справ Угорщини Петера Сярто, який констатував, що «було б погано, якби угорці залишилися без представництва на рівні області», і вказував на єдину угорську партію, яка балотувалася до Закарпатської обласної ради. Також ішлося про підтримку кандидата на міського голову Золтана Баб'яка. Ці твердження МЗС України трактувало як «пряме втручання у внутрішні справи України» [15]. Відтак уже 26 жовтня Міністерство заборонило в'їзд до України Яношу Арпаду Потапі та уповноваженому міністра, відповідальному за розвиток співпраці Саболч-Сатмар-Березької області й Закарпатської області, а також координацію програми розвитку дитячих навчальних закладів Карпатського регіону Іштвану Грежі, який також відзначився агітаційними меседжами за «КМКС» ПУУ.

Уже через місяць розпочалася серія провокацій проти угорців Закарпаття. Зокрема, 29 листопада на «You Tube» з'явилося відео, у якому чоловік

із закритим обличчям маскою біля вказівного знаку м. Берегова закликав угорців відмовитися від автономних прагнень і погрожував етнічними чистками. Уже наступного дня зранку СБУ провела обшуки в будинку Василя Брензовича, офісах громадської організації «Товариство угорської культури Закарпаття – КМКС» і Благодійного фонду Закарпатського центру економічного розвитку ім. Егана Еде, будівлі Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II. Прикметно, що ці акції «співпали» з попередніми консультаціями щодо обрання керівництва Закарпатської обласної ради, які ініціювали місцеві лідери партії «Слуга народу». Цей негатив доповнило поширення в мережі Інтернет відео, де депутати Сюртівської сільської ради виконували угорський гімн ще 21 листопада. СБУ також розпочала слідство щодо цієї справи.

У подібних умовах «формування громадської думки» щодо угорського соціуму та політикуму краю на Першому засіданні Закарпатської обласної ради 7 грудня представники «КМКС» ПУУ, за винятком Василя Брензовича, який виїхав до Угорщини, демонстративно залишили обласну раду. У багатьох ЗМІ цей вчинок депутатів-угорців на знак протесту проти дій правоохоронців дефінітивно окреслили «демаршем» фракції «КМКС» ПУУ. При цьому заступник голови «Товариства угорської культури Закарпаття – КМКС» Йосип Борто застеріг, що це одноразова акція й надалі фракція займе конструктивну позицію, представляючи інтереси своїх виборців [16]. Водночас серія провокативних акцій проти угорців Закарпаття отримала своє продовження в ніч із 13 на 14 грудня, коли на стіні Пийтерфолвівської сільської ради було зафіксовано надписи зі словами: «Закарпаття – це Україна. Ми за вами прийдемо. Правий сектор».

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Підсумовуючи сказане вище, можна зробити такі узагальнення.

По-перше, варто відзначити, що загалом за результатами виборів до органів місцевого самоврядування «КМКС» ПУУ делегувала 130 своїх представників, відповідно, ДПУУ – 23 депутатів. Отже, остання порівняно з попередньою виборчою кампанією значно послабила свій вплив на рівні місцевої влади. Це пов'язано з її лояльнішою риторикою щодо української влади і сталою підтримкою з боку офіційного Будапешта «КМКС» ПУУ. Водночас варто зазначити, що представництво угорської етнічної громади (етнічне представництво) загалом необхідно відмежувати від політико-партійного представництва («КМКС» ПУУ та ДПУУ). Передусім ідеться про рівень селищних і сільських рад, де значна кількість угорськомовних обранців балотувалася як самовисуванці.

По-друге, до Закарпатської обласної ради за список «КМКС» ПУУ проголосували 39 049 виборців, що порівняно з 2015 роком є меншим на майже 2,5 тис. (41 517 чол.). Водночас у відсотковому відношенні цей показник збільшився з 9,5% до 11,5%. Разом із тим представництво 8 депутатів в обласній раді (12,5%) залишилося стабільним і чітко віддзеркалює репрезентацію угорців в етнонаціональній структурі Закарпатської області за даними перепису 2001 року. Електоральні успіхи «КМКС» ПУУ на тлі депопуляції, масової трудової еміграції та невисокої явки виборців, очевидно, варто пов'язувати з політикою «м'якої сили» з боку Угорщини (інфраструктурні та гуманітарні проекти), розширенням політичної реклами в україномовному інформаційному просторі Закарпаття тощо.

По-третє, у результаті адміністративної реформи, що призвела до укрупнення районів, де компактно проживає угорська етнічна громада, представники угорського політикуму мають у процентному відношенні значно урізане представництво, ніж за результатами виборів 2015 року. Якщо в рамках колишньої каденції Берегівської районної ради «КМКС» ПУУ та ДПУУ мали 55,88%, то зараз – 42,85%. Відповідно, в Ужгородській районній раді «КМКС» ПУУ мала 22,22%, нині – 14,29%. У Мукачівській районній раді за результатами виборів 2015 року партія мала 10,26%, а зараз узагалі немає своїх представників. У Виноградівській районній раді обидві партії мали 30,55%. На цьому етапі як району, так і відповідної ради не існує.

По-четверте, певною втратою для угорського політикуму є відсутність політико-партійного представництва в міських радах Ужгорода та Хуста, де за результатами виборів 2015 року були, відповідно, 2 і 3 представники від «КМКС» ПУУ.

По-п'яте, на рівні селищних рад найбільш успішним є результат у Вилоцькій територіальній громаді, де обидві партії угорців представляють більшість (57,69%). Водночас в інших селищних радах політико-партійне представництво угорців (передусім «КМКС» ПУУ) є незначним: Вишківська – 4 депутати, Королівська – 3 депутати, Батівська та Солотвинська – по 2 депутати. Утім відсутність виключно політико-партійної репрезентації компенсується представництвом депутатів-етнофорів угорської ідентичності, яке на рівні громади зазвичай узгоджується з корпоративними інтересами. Відтак місцевий партикуляризм, на наше переконання, має більші перспективи ототожнюватися з «КМКС» ПУУ особливо у форматі планомірного континуїтету політики «м'якої сили» з боку Угорщини.

По-шосте, у результаті адміністративної реформи й утворення об'єднаних територіаль-

них громад відносно меншим є представництво угорських політичних сил на рівні сільських рад. Політико-партійна більшість «КМКС» ПУУ представлена в Пийтерфолвівській (65,38%) і Сюртівській (54,55%) сільських радах, які й стали об'єктом антиугорської інформаційної кампанії в листопаді та грудні 2020 року. Попри відсутність партійного висування кандидатів, за винятком 1 представниці від «Слуги народу», свого роду унікальним є домінування угорського етнічного представництва в складі Великобийганської сільської ради. Значним є представництво «КМКС» ПУУ в нинішній каденції Великодобронської сільської ради (36,84%). Нечисленним є представництво «КМКС» ПУУ в Косонській (9,09%) і Великоберезькій (9,52%) сільських радах. ДПУУ тут також репрезентована по 1 депутатові. Утім, як указувалося вище, це компенсується фактором етнічного представництва, адже тут угорці є домінуючою етнічною групою. На відміну від майже моноетнічних угорськомовних громад Берегівщини та Виноградівщини, варто зважати на фактично біетнічний (українсько-угорський) склад об'єднаних територіальних громад Мукачівщини та Ужгородщини. Відтак вважаємо оптимальним представництво «КМКС» ПУУ на рівні Горон-

дівської (13,64%), Великолучківської (11,54%) і Холмківської (11,54%) сільських рад.

По-сьоме, негатив у міждержавних відносинах через несприйняття з боку угорської етнічної громади Закарпаття й Угорщини нормативно-правових трансформацій у сфері мовної політики України відобразився на виборчій кампанії 2020 року. Дії правоохоронних органів, зокрема СБУ, провокації в інформаційному середовищі спричинили номінальний, але не реальний формат представництва угорської громади на рівні Закарпатської обласної ради.

Зрештою, на наш погляд, на цьому етапі вже «перезрілою» є нагальність вироблення на рівні наукового, експертного та громадського середовища чітких нормативно-правових стандартів політичного представництва етнічних громад, які компактно представлені в полікультурному середовищі України на кордоні з ЄС. Із урахуванням центрально-східноєвропейських практик (Румунія, Угорщина, Республіка Польща тощо) варто виробити власну оптимальну модель, яку необхідно зафіксувати в Концепції державної етнонаціональної політики України та оновленому Законі України «Про національні меншини в Україні».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Заява ТУКЗ-КМКС щодо місцевих виборів 2020 року. Ужгород, 11 серпня 2020 р. *Карпатський об'єктив*. 2020. № 32 (365). С. 2.
2. Zubánics L. Sajnas nem együtt... *Kárpáti Igaz Szó*. 2020. Szeptember 10., csütörtök. О. 6.
3. Семенюк А. «Угорські» партії на місцевих виборах: кандидати, кроки, прогнози. *Zaholovok.com.ua. Закарпаття про головне*. Дата оновлення: 23.10.2020. URL: <https://zaholovok.com.ua/ugorski-partii-na-miscevikh-viborakh-kandidati-kroki-prognozi> (дата звернення: 11.02.2021).
4. Територіальні виборчі списки кандидатів у депутати від «КМКС» Партії угорців України до Ужгородської районної ради. *Карпатський об'єктив. Спецвипуск*. 2020. 6 жовтня. С. 4–5.
5. Територіальні виборчі списки кандидатів у депутати від «КМКС» Партії угорців України до Ужгородської міської ради. *Карпатський об'єктив. Спецвипуск*. 2020. 6 жовтня. С. 10–11.
6. Копинець Ю.Ю. Особливості організації та проведення місцевих виборів 2020 у м. Ужгород. *Пріоритетні напрями вирішення актуальних проблем суспільних наук* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 16–17 жовтня 2020 року). Одеса : ГО «Причорноморський центр досліджень проблем суспільства», 2020. С. 60–67.
7. Остапець Ю., Копинець Ю. Регіональні особливості електорального вибору громадян за результатами місцевих виборів 2020 року в Україні. *Політичні перетворення в країнах Центральної та Східної Європи: історико-політичні, етнонаціональні, електоральні та державно-управлінські аспекти* : матеріали наукової конференції, присвяченої 30-річчю від дня утворення кафедри політології і державного управління ДВНЗ «Ужгородський національний університет» / за заг. ред. проф. М.М. Вегеша і Ю.О. Остапця. Ужгород : Видавництво ПП «АУТДОР-ШАРК», 2021. С. 38–55.
8. Зан М. Криза політичної репрезентації угорської етнічної громади України в контексті президентських і парламентських виборів 2019 року. *Політичні партії і вибори: українські та світові практики* : збірник статей і тез за результатами четвертої міжнародної наукової конференції «Політичні партії і вибори: українські та світові практики» (пам'яті Юрія Романовича Шведа) від 9 листопада 2019 року / за ред. А. Романюка, В. Литвина. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2020. Вип. 4. С. 68–75.
9. Гойс П. Слово про Партію порядних закарпатців. *РІО*. 2020. № 42 (1175). С. 8.
10. Місцеві вибори 2020. *Офіційний веб-портал Центральної виборчої комісії*. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vm2020/wm001.html> (дата звернення: 17.11.2020).
11. Незважаючи на епідемію, передвиборчі провокації на Закарпатті вже розпочалися. *Карпатський об'єктив*. 2020. № 14 (347). С. 4.

12. Василь Брензович очолюватиме ТУКЗ-КМКС і надалі. *Карпатський об'єктив*. 2020. № 38 (371). С. 2.

13. Перша сесія Берегівської районної ради. Головою обрано Резеша Карла Карловича. *Берегівська районна державна адміністрація*. Дата оновлення: 08.12.2020. URL: <https://bereg-rda.gov.ua/2020/12/persha-sesiya-beregivskoi-rayonnoi-ra/> (дата звернення: 13.02.2021).

14. А «КМКСЗ» – UMP szereplése a 2020-as ukrajnai helyhatósági választásokon. *Kárpátalja*. 2020. November 19. P. 4.

15. Копинець Ю. І знову «політичні граблі» або Чому Україна звинувачує Угорщину у втручанні в місцеві вибори? *Карпатський об'єктив*. 2020. № 43 (376). С. 2.

16. Фатула Р. Йосип Борто про обшуки у Василя Брензовича, погрози та інші провокації проти угорців Закарпаття. *Карпатський об'єктив*. 2020. № 52 (385). С. 4.